

KÖNYVISMERTETÉS.

Doktori értekezések 1931—32-ben.

(Második közlemény.)

6. *Horváth Richárd: Laskai Ozsvát.* Budapest, 1932. 8-r., 85 l. — A szerző a ferencesek gyöngyösi zárdájának oklevélgyűjteményéből és a nyomtatásban megjelent (Timártól összegyűjtött) forrásokból nagy gonddal és filológiai akribiáival szedegette össze a Laskai Ozsvátról szóló adatokat s azokból próbál vázlatos képet rajzolni hősről. Újat alig mond. A hagyománnyal szemben nem tartja valószínűnek, hogy Laskai tanítványa volt Pelbártnak; a Pelbárt-kezdetre *Rosarium* harmadik kötetének végét is (miként a negyedikről a kolofón maga is megmondja) Laskainak tulajdonítja; kétségbevonja Karácsonyi föltevését («egyelőre nem tudunk világosan látni»), hogy a Szalkai-krónika egy részét Laskai írta; viszont a magyarnyelvű kódexirodalom megindításában — Horváth János föltevésével tartva — kezdeményező és vezető szerepet tulajdonít neki. Körülbelül ennyi az, amivel az életrajzi rész előbbre viszi (ha előbbre viszi) ismereteinket. — A dolgozat második fele Laskai munkáit ismerteti, a magyar vagy a szubjektív vonatkozások böngeivel, s odavetett, rövid megjegyzésekkel. Legérdekesebb észrevétele, hogy Laskai krónikáinknak egy régibb, ismeretlen változatát használta forrásul. Végül hosszú rendben felsorolja a Laskaitól (részben csak florilegiumokból) használt szerzők nevét és könyvek címét, s néhány érdekesebb példát mond el. Mindenképen fél munkát végzett; a forrásokkal való összevetés, a szebb példák története többet mondott volna — jellemző a «szép hasonlat» idézése (69. l.): külföldön is, nálunk is jelentékeny irodalma van — s a munka javát, hogy Laskai könyvei «mennyeiben szolgáltattak kódexirodalmunknak anyagot», jobb korra («további munkálkodásokra») hagyta. Megokolatlan s épen ezért kissé nagyhangú címeinél (*Együtt az idővel. Benne a korban.*) csak szaggatott stílusa bántóbb. (Pl. néhány mondata, amellyel Mátyást és korát jellemzi: «Nagy tervek pörölye — — — Az udvar szívében magyar izzás. — — — A nagy lehetőségek kora ez — — — Nincs morális alap. Mutatja ezt a hirtelen összeroppanás.» 55. l. Laskainak általa felsorolt magyar glosszáit azóta is megpótolta Timár Kálmán (M. Ny. 1933. 57—59. l.) — A sok munkával készült dolgozat így kiforratlan kísérlet, amely ismereteink összefoglalásául sem elég rendszeres és tanulságos.

7. *Bartos Imre: A hazai latinnyelvű irodalom Bessenyei és Kazinczy-korában.* H. és é. n., 8-r., 48 l. — Az érdekes tételt helyesen fogja föl a

szerző: a magyarországi latinnyelvű irodalmat akarja megrajzolni a fölvilágosodás korában, tehát haldoklása idejében. Szerinte még akkor is két indítéka van a latin nyelv használatának: a nyelv tudása és az alkalom; ez utóbbin a pillanatnyi szükségletért vagy az irodalmi célokért való irogatást érti, vagy «legfeljebb a nyelvi szépség öncéluságát». Gócpontokul pedig az iskolát és a közéletet jelöli meg, az iskola körébe utalva a «tanárok» munkáját, tehát Pray, Katona, Cornides stb. alkotásait is. E kereteken belül azonban a dolgozat majdnem nomenclaturába sűrítve csupán felsorolja latinnyelvű irodalmunkat (Bartakovics iskoladrámáival és Paintner működésével toldanam még meg) és forrásainak gondos fölhasználásával mindenütt rövid ismertetést adja a tárgyalt íróknak és alkotásaiknak. Az eredmény kevésbé éleződik ki. Még a latinul és magyarul dolgozó íróknál — pl. Dugonicsnál, Révainál, Verseghynél — sem látjuk a fejlődés rajzát. A latinnyelvű barokk líra tudatos magyarosodása a deákos költőkben, az iskoladráma teljes megmagyarosodása a jezsuiták távoztával, végül, leginkább, a magyar könyvirodalom öncélú megjelenése olyan szempontok, amelyeket megokolással kiaknázhattatott volna a szerző. E nélkül és még más érdekes szempontokban való elmélyülés nélkül a halmozott felsorolás nem igazolja a célkitűzést.

8. *Vas Margit: Ráday Gedeon élete és munkássága.* Budapest, 1932. 8-r., 48 l. — Váczy János kiadásának (1892) derék bevezetése óta a Ráday-kutatás nem jutott előbbre. Sajnos, ez a doktori értekezés sem lendít Ráday Gedeon életének és munkásságának ismeretén. Pedig szerzője átbúvárolta a ref. teológia Ráday-levéltárát, s idézetei bizonyítják, hogy sok kiadatlan levél fordult meg a kezén. Mégis alig mond újat. Egyetlen érdekesebb adata, hogy költőnk nem 1740-ben, hanem 1737-ben nősült meg s hogy már 1736-ban vagy előtte is jegyben járt. Költészetének ismertetésében is kitaposott nyomokon jár s azoknak helyességét nem vizsgálja. Ma már merész azt állítanunk, hogy «antik formájú versei majd félszázaddal előzik meg a klasszikus iskolát», s a németes verselés kialakulását is másként látjuk. Hogy Balassa, Amade, Faludi írtaik nyugati versformákban, ezt így nem merném mondani. Ennél nagyobb, szembeszökő tévedései, hogy Rádaynak «a Magyar Múzeum, majd az Orpheus szerkesztése s kiadása sok gondot és fáradságot okozott», hogy «Révai Miklós 1786-ban Győrött, 1787—89-ben Pozsonyban adta ki *Mindenes Gyűjtemény-ét*» s hogy a *Bácsmegyei Sonnenfels* (!) *Adolphs gesammelte Briefe* fordítása. A szerző a Ráday-levéltárból, olvasmányaiából, köztük Kazinczy levelezéséből kijegyezgette a Rádayra vonatkozó, neki érdekesebbnek látszó részleteket s azokat szép sorjában, folyékony, síma stílussal adja elő. Módszeres kutatásra nincs hajlandósága s a tudományt semmivel sem gyarapította.

9. *Litványi László: Császár Ferenc élete és irodalmi munkássága.* Budapest, 1931., 8-r. 63 l. — Császár Ferencről még semmiféle monografiánk nincs: irodalomtörténetíróink csak egy-egy szempontból méltatták tevékenységét. Litványi jóra való, derék munkát végzett, mikor a negyvenes évek népszerű költőjének és műfordítójának — egyben hirhedt kritikusanak — pályáját megrajzolta. Szorgalmas adatgyűjtéssel, ügyesen rendszerezve főbb; vonásaiban előttünk áll Császár egész élete. Magasabb szempontjai nincsenek

a költő alkotásait kissé modorosan ismerteti, önálló véleményt alig mond s elmulasztja a hevenyes évek irodalmi életének eleveőbb rajzát adni és abba Császár képét beilleszteni. Szemmelláthatóan rövidsége törekszik. De nem nagy célkitűzését becsületes törekvéssel éri el, füzete jól megfelel feladatának, s mint Császár Ferenc első életírója, derekas munkát végzett.

10. *Skala István: Gr. Széchenyi István és a magyar romanticizmus.* Budapest, 1932. 8-r. 108 l. (Bécsi Coll. Hung. füzetei XI.) — Komoly tanulmány, amely a huszas évek nemzeti szellemének motívumait s ezekkel szemben a már kiforrott Széchenyi eszmévilágát vizsgálva megállapítja, hogyan alakította át a legnagyobb magyar a magyar gondolkodásmódot, a politikai közhangulatot és a nemzet egész életét, miként váltja föl a mult dicsőségén s a jelen bűnein lemondással szemlélődő meddőséget alkotó tevékenységgel és fajunk tökéletesedésének hitével. Megmutatja, hogyan egyesül benne a hazafi és a világpolgár, a konzervativizmus és liberalizmus, a fölvilágosodás és katolicizmus. Az így megrajzolt új korszakban azután fejtegeti Széchenyi eszméinek hatását 1. líránkra, ahol Kölcsey álmadozó magyarját Vörösmarty cselekvést, tetteket hirdető lantja nyomja el, amely végre férfiaságot s a nőktől is magyarságot követel s az «ember és magyar» eszményét alakítja ki; 2. elbeszélő-irodalmunkra, amely a nemzedék-problémát élezi ki, a reformok vágyát hirdeti s az élet közvetlen szemléletében gyakorlati, magyar feladatokat keres; végül 3. az egykorú magyar vígjátékban, amely szintén az «ember és magyar» ideáljáért lelkesedve, legszívesebben a parlagi nemest csúfolja ki s legjobban közelít a politikumhoz. A két nemzedék harcának befejeztét a harmadiknak, Kossuthénak porondralépése jelenti. Skala dolgozatának nem minden tételét és állítását írjuk alá. De elismerjük, hogy magas szempontból jól átgondolva és jó felépítéssel oldotta meg feladatát; lelkes, szép munkát végzett.

KERÉKES EMIL.

Vándor Gyula: Olaszország és a magyar romantika. Pécs, Dunántúl ny. 1933. 8-r. 105 l.

A magyar romantikának máig megoldatlan problémája néhány év óta áll az irodalomtörténeti érdeklődés homlokterében — Olaszországhoz fűződő kapcsolataink kérdése viszont politikai és kulturális külföldi összeköttetéseink szempontjából időszerű. Ezért indokolt az a fokozottabb érdeklődés, amelyet Vándor Gyulának címe szerint sokat ígérő tanulmánya kelt.

A dolgozat két részre oszlik. A szerző először a magyar romanticizmus irodalmában található olasz elemekkel foglalkozik, s azt igyekszik meghatározni, hogy mit tudunk a XIX. század első felében az olaszokról. Sajnálatlaltal kell megállapítanunk, hogy a tanulmánynak ez a fele nem éri el a tudomány színvonalát. Vándor Gyula összezavarja a tárgytörténeti és a fejlődéstörténeti módszert — ahhoz kevés a kitarása, ehhez csekély az ereje. Szerzőnk «szellemtörténeti» készültségével egyébként is baj van. A nemzeti öntudatra ébredt magyarság táj- és fajszemléletét akarja az olasz elemeken keresztül kidomborítani, de mit mondjunk erről az eljárásról, melyet a kö-

vetkező ellentéttel vezet be: «...*míg a Dunántúl fia Kőlcsey...* addig az erdélyi protestáns Kemény Zsigmond... stb.»¹!

Szerencsére Vándor Gyula a további tárgyalás folyamán elejti ezt a «termékenynek» ígérkező divatos szembeállítását. A következőkben tarka összeállításban idézi azokat a nyilatkozatokat és költői munkákból vett részeket, melyek Olaszországra vonatkoznak. Akad köztük sok érdekes is — különösen az olasz zene magyarországi szerepére, esztétikusaink olaszországi úti benyomásaira vonatkozóan, — mindez azonban rendszertelen és főleg hiányos. Megemlékezik pl. Kisfaludy Sándorról, de nem említi Kisfaludy Károlyt, pedig költészetében éppen eleget emlegeti Olaszhont; beszél Jósika, Kemény, sőt Jókainak Itália kék ege alatt játszódnó regényeiről — ugyanakkor megfélekedzik a negyvenes évek olasz vonatkozású drámáiról. (Pl. Szigligeti: *Gritti*, *Zách unokái*, *Ál-Endre*, *Gerő*, Tóth Lőrinc: *Atyjátlan*, stb.)

A tanulmány második része egységesebb, de érdektelenebb. A szerző arra a kérdésre keresi a feleletet, hogyan ítéltük meg az olaszokat a romantika korában. Irodalomtörténeti értékű adat vagy megállapítás ebben a részben már alig akad; a már az első részben leszűrt tanulságok ismételtségen kívül Jósika *Zrínyi a költő*, Kemény *Gyulai Pál* és Jókai *Egy az Isten c.* regényét ismerteti.

A dolgozatot befejező *Történelmi tanulság* pedig teljesen szervesen illeszkedik az előzményekhez — történelembölcseleti elmefuttatás és politikai vezércikk keveréke, s mint ilyen túlesik az irodalomtudomány határán.

Vándor Gyula tanulmánya nem vitte előbbre a magyar romantikakutatást. Még a kérdés felvetésében sem volt szerencséje. A tudományban egy-egy probléma meglátása sokszor jelentősebb, mint annak megoldása. Vándor Gyula fejtegetései nyomán azonban az az érzésünk támadt, hogy a magyar romantikának az olasz szellemhez közvetlenül vajmi kevés köze van.

SOLT (SPENEDER) ANDOR.

Dombi Béla: A drámatrás kísérlétei Magyarországon a XVI–XVII. században. Pécs, Dunántúl ny. 1932. 8-r. 196 l

Drámairodalmunk őstörténetére vonatkozóan az összefoglaló irodalomtörténeteken kívül Bayer József alapvető *Drámatörténete* és Alszeghy Zolt *Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig* c. forráskiadása tájékoztat a legmegbízhatóbban. Mind a kettő kitűnő és nélkülözhetetlen szakmunka, de egyik sem teljes — a Bayer munkájának megjelenése óta lefolyt 35 év nagyon sok új anyagot hozott napvilágra, Alszeghy pedig csak az eredeti magyar munkákkal foglalkozván, tudatosan mellözi a fordításokat, német és latin nyelvű iskoladrámákat, stb. Így régibb drámáinkra vonatkozóan nincs újabb összefoglaló és teljes feldolgozás; a kutatónak fáradságos és időtrábló munkával kell összehordania a szétszórtan heverő anyagot.

¹ Hajlandók lennének ezt a súlyos botlást végzetes elírásnak vagy sajtóhibának minősíteni, ha a 67. lapon nem találkoznánk újra ezzel az ekképesztő megállapítással.

Ezen a hiányon akar segíteni Dombi munkája. Terjedelmes, 13 ívnyi dolgozatában sorra veszi régi drámaköltésünk termékeit. Először a XVI. századot tárgyalja; külön az egyházi színjátékot (legenda-dráma, moralitás, bibliai színmű; hitvitázó komédiák és párbeszéddek; német iskoladrámák) és külön a világi drámát (ókori szerzők műveinek fordításai; a Balassa-komédia; Heltai dialogusa; *Credulus és Julia*. A XVII. századot a következő fejezetekben dolgozza fel: 1. iskolai drámák, 2. moralítások, 3. satirikus drámák, 4. szerelmi drámák, 5. párbeszédes vetélkedések. A munkát a két század színpadának ismertetése fejezi be. Ezt a keretet Dombi az anyag gondos felkutatásával, bőséges ismertetésekkel, az egyes problémákra vonatkozó felfogásoknak vázolásával és a megfelelő könyvészeti utalásokkal tölti ki.

Összefoglaló tanulmány általában kétféleképp készülhet. Először úgy, hogy a szerző kritikailag állást foglalva az eddigi részleteredményekkel szemben újra előről kezdi az egész anyag feldolgozását. Amit az elődök külön-külön végeztek el, azt ő egymaga csinálja — jobban és szebben, frissebb szemmel, modernebb felfogással, erős egyéniségének szűrőjén keresztül egységesítve a felhalmozott heterogén anyagot. A másik mód az, hogy a szerző nagyjában elfogadja a részletkutatás eredményeit, de az anyagot teljesen új szempontok szerint rendezi és világítja meg. Míg az első eljárás újra értékeli, addig a második újra értelmezi a sok különféle adatot; ott egy biztos ítéletű tudós eredeti kritikai felfogása, itt egy jellegzetes rendszerezési vezérelv érvényesül. (E kétféle típusra klasszikus példa Császár Elemér *Regénytörténete* és Horváth János *A magyar irodalmi műveltség kezdetei* c. munkája.)

Melyik módszert választotta Dombi Béla? Egyiket sem — és ez dolgozatának alapvető módszertani fogyatéksága. Az első eljáráshoz hiányzott az önállósága és a felkészültsége — talán a kellő ideje és módja is: újat vagy végérvényesen döntöt alig mond, általában megelégszik az eddigi elhangzott vélemények regisztrálásával. Sok helyütt nincs meg a bátorsága a határozott állásfoglaláshoz; ilyenkor öszintén bejelenti, hogy «a dolog nem világos». Legeredetibbnek látszó megállapítása sem szerencsés: nem valószínű, hogy a protestáns hitvitázó drámák sajtóságos magyar irodalmi termékek. A külföldi, elsősorban német mintáktól való eltérésük nem szerzőik eredeti formatörekvésének megnyilvánulásai, hanem épen annak ellenkezője — a mi protestáns prédikátorainknak nem volt kellő érzékük a drámai forma iránt, s ezért térnek el a magyar hitvitázó komédiák a művészi színvonalon álló hasonló külföldi termékektől. A szellemtörténeti módszerhez viszont Dombi képzelete nem elég gazdag, elméleti iskolázottsága, eredetisége alul marad az eddigi kutatóékétól. Nem találta meg azokat a magasabb szempontokat, melyeket mindenütt sikerrel alkalmazhatott volna, s így tanulmányát nem tudta szerves egységgé kiformálni. Ez a magyar drámaírói törekvéseknek sporadikus volta miatt kétségtelenül igen nehéz feladat — de Dombi még ott sem aknázza ki a lehetőségeket, ahol erre az alkalom szinte magától kínálkozott. (Így elsősorban a hazai színi viszonyok és a drámaírás összefüggésénél.)

Mindezek ellenére sem értéktelen Dombi Béla tanulmánya. Komoly és tiszteletreméltó kísérlet — ha nem is eredeti, de világos képet nyújt

a magyar drámaírás kezdetéről, s a szétszórta anyagot hozzáférhetőbbé teszi. Jól használható és általában véve megbízható compendium — a becsüvagyóbb művelt olvasó és a szerényebb igényű tudományos kutató (pl. egyetemi vizsgára készülő jelölt vagy az, aki első ízben foglalkozik a régibb magyar irodalom problémáival) haszonnal forgathatja.

SOLT (SPENEDER) ANDOR.

Riedl Frigyes egyetemi előadásai: 1. *Vajda, Reviczky, Komjáthy*. M. Irod. Ritkaságok (Szerk. Vajthó L.) XXII. sz. Bp., Egyet. Nyomda. É. n. K. 8-r. 141 l.; 2. *Madách*. M. Irod. Ritkaságok XXVI. sz. Bp., Egyet. Nyomda. É. n. K. 8-r. 128 l. 1 képpel.

Amikor Riedl Frigyes nevét halljuk, valami különös melegség ömlik el a lelkünkön. Kétségkívül érzelmi állásfoglalás ez Riedl egyéniségével szemben. Nagyon szerette a tudományt és az ifjúságot: ebben rejlik nevének varázsa; szeretetéért még most is bőven kapja vissza szeretetünket.

Különös egyéniség volt, szerény és mégis szinte tékozlóan adakozó — tanítványai ilyennek ismerték — magábavonult és mégis egy egész világ volt vele. Úgy áll előttünk mint Taine-tanítvány, de több volt annál és más is; sokat dolgozott pszichológiával, intuícióval, nem is épen belelátással, hanem beleérzéssel, szinte azt mondhatnók: veleérzéssel. Mintha így gondolkodott volna: mondd meg, mik az érzelmeid, megmondom, ki vagy. Riedl erősen lírai egyéniség volt, s úgy látszik, ez tette műveit, előadásait rapszódikussá, szaggatottá. Gyakran fordult lírikus felé érdeklődése — még Madáchban is a lirizmusát kutatja, a belső embert. Így okoskodik: «Milyen volt Madách belvilága? Milyenek voltak érzelmei? Ez igen fontos, mert belvilága megnyitja előttünk *Az ember tragédiáját*. Belvilágához lírája adja meg a kulcsot. Lírája tehát a kulcs *Az ember tragédiájához* is.»¹ Ez a gondolat sor érdekes megvilágításban mutatja a dolgozó, a kutató Riedlt s — Madách esetében kétségkívül az igazságot adja.

A *Madách*-előadást Riedl az 1911–12. tanév II. felében tartotta. Itt is korba, milieu-be állítja bele Madáchot és nagy művét. Végigfut a XIX. sz. magyar filozófiai költészetén. Majd rövid életrajzi vázlatában különösen az érzelmi mozzanatokot domborítja ki. Szemelláthatóan belehatolni igyekszik a költő *lelkivilágába*, e célból tárgyalja a következőkben Madách líráját is a nagy műve előtt. *Az ember tragédiájához* nagy alaposággal fog hozzá. A mű fogadtatásával kezd, zután a keletkezés, a hatások, források, minták kérdését veszi sorba. A mű szerkezetébe is bepillant kritikus szemmel. Legérdekesebb része az előadásnak *A mű főeszméje* c. fejezet, amelyben saját felfogását erősebben hangsúlyozza. Külön fejezetet szentel *A nő szerepének* a műben. Még a *Tündérálom*, *A civilizátor* és a *Mózes* c. műveket mutatja be röviden, a többieket jóformán csak megemlíti.

A kötetet *Riedl Frigyes-bibliográfia* zárja be, amelyet Kozocsa Sándor állított össze. Kedves képet is hoz a kiadvány, az elgondolkodva üldögélő Riedl alakját kapjuk névaláírásának másolatával. Az előadást lehetőségig hű szöveggel a budapesti Ráskai Lea leányliceum önképzőköre adta ki Hanvai

¹ *Madách*, 36. l.

Ilona dr. tanárnő vezetésével. A kiadványhoz Feltóthy Anna dr., az önképzőkör vezetőtanára írt *Riedl Frigyesről* címen bevezetőt.

Vajda, Reviczky, Komjáthy c. kötetben a kaposvári leánygimnázium önképzőköre Biczó Ferenc tanár vezetésével Riedlnek 1913—14. tanév I. felében tartott előadását adta ki. Valójában ez az előadás egy négy-féléves sorozatnak, amelyet *A magyar irodalom története 1867—1900.* címmel hirdetett, első része.

Riedl módszere itt már nemcsak eredményekre, hanem tévedésekre is vezet. Olvasottsága jóformán mindenre talál analógiát, megértése általános emberszereteten kívül innen ered. Legértékesebb az első fejezet, amelyben *A kor szellemének alkotó elemeit* tárgyalja. Rámutat itt is épen úgy, mint a Madách-előadása elején, a közelség nehézségeire, a kritika kényes voltára, de nem különbözteti meg a kritikát az irodalomtörténettől. A korszak irodalomtörténetét akarja adni, valójában azonban nagyon jóindulatú kritikusként dolgozik. Alakjai megnőnek, érdekes szint kapnak lelkesedése kohójában. Az a bizonyos kisfiú, akivel az óras előtt találkozott,⁴ lehet, hogy igazat ad neki, a tudományban azonban nem egészen méltatlanul találhatott „igen heves ellenzésre“. Az a nagy megértés, amelynek, úgy mondják, „nagy művésze“ volt Riedl, szinte Kazinczyra emlékeztet bennünket. A tudányszeretet nem egyenlő a tudománnyal. Amikor tehát megkap bennünket a lelkesedés, amely elénk hozza ezt a három kötetet, s meglepnek a találó megállapítások, amelyeknek a valóságában alig, csak a nagyságában lehet kételkednünk, nem tudunk elfojtani bizonyos hiányérzetet, amelynek kiküszöbölése a kép valóságához múlhatatlanul szükséges volna.

Így is értékesek ezek az előadások, lelkesítőek és biztatók. Ha nem ismernők a vezetőtanár szerepét az ilyenféle kiadványoknál, azt hihetné az ember, hogy az ifjú leánylelek nagy rezonáló ereje magyarázza a kiadás létrejöttét, de aligha csalódunk, ha az előadások minden értéke mellett főképen a szeretet örök törvényének érvényesülését látjuk a két izléses kis kötet megjelenésében.

HEGEDŰS ZOLTÁN.

Barcsay Ábrahám költeményei. Magyar Irodalmi Ritkaságok XXV. sz. (Bpest, 1933.) Kir. magy. egyetemi nyomda. K. 8-r. 148 l.

Vajthó László kiadvány-sorozata, a *Magyar irodalmi ritkaságok*, legújabb füzetével Barcsay Ábrahám ránk maradt verseinek kiadásával, jó úton halad. A középiskolai tanulósgót, amely a kiadást létrehozta, pusztán a szövegmásolás mechanikai munkájára használja, a felelősséget a szöveg hűségéért az ifjak vezetője, magyar tanáruk, vállalja, s ugyanő: Szira Béla, adja a szükséges exegeszt.

A kis füzet a jelen irodalmi viszonyok között tudományos jelentőségű. Barcsay versei ugyanis szétszórtan jelentek meg, egykorú kiadványokban vagy újabkori folyóiratokban, napilapokban — emezeket föl kutatni vesződések, amazokhoz hozzáférni bajos volt: most együtt kapjuk a költő minden verses művét. (Számuk 73.) Ez a teljesség az egyik érdeme a kia-

⁴ V. ö. a Komjáthyról szóló részszel. 113. l.

dásnak; a másik a szöveg pontossága. Hogy nem betűhív, amint maga a kiadó panaszoja, az irodalomtörténeti szempontból nem fogyatkozása, sőt helyesejűk, hogy nem a régies helyesírással nyomatta le a verseket: nem maradtak ránk ugyanis a költő kézírásában, csak kiadóinak (Bessenyei, Révai) vagy barátainak (Ányos Pál) átírásában. Tudományos szempontból persze egyiknek-másnak hiányát érezzük a kiadásban: a versek elkülönítése költői levelekre és költeményekre nem következetes; az időrendet fölálldozza a személyi kapcsolatok érvényesítésének; a kiadó nem kísérli meg, csak elvéve, meghatározni az egyes versek keletkezéseinek időpontját; a változatok közléseit is szeretttük volna áttekinthetőbb alakban látni — de azért szívesen elismerjük, hogy a kiadásnak még jelen alakjában is hasznát látja a tudomány.

Szira Bélának a kötet elé bocsátott Barcsay-életrajza jó tájékoztató; egy-két helyen tudományos kérdéseket is érint, sőt futtában meg is old. A bő kézzel nyújtott jegyzetek a nagyközönségnek szólnak, de bennük a versek lelőhelyének közlése tudományos jelentőségű.

SZABÓ DAVID.

Gombos Andor: A magyar népszínmű története. Mezőkövesd, 1933. Balázs Ferenc könyvny. 8-r. 42 l.

Gombos Andor kis dolgozatában (alig három ív) «a modern irodalomtörténetírás szempontjainak figyelembe vételével» akar beszámolni a népszínmű eredetéről, keletkezésének feltételeiről és korszakokra bontva a műfaj történetét, annak jellemző sajátosságairól. A dolgozat jellemző példája a dilettáns irodalomtörténetírásnak: minden tudás és módszeres ismeret nélkül készült. A szerző nem tett egyebet, mint néhány összefoglaló drámatörténeti munka megfelelő helyeiről rövidre fogva kiírta azt, ami a népszínműre vonatkozik. Gondolkodás nélkül veszi át az adatokat és megállapításokat — még a téveseket is: dolgozata tehát tele van hamis adatokkal, alaptalan vagy épen elképesztő megállapításokkal. Bibliografiai jártasságára jellemző, hogy a népszínműről legutóbb megjelent három dolgozatot: Demény Mária, Tóth Dénes és Tóth Lajos munkáit nem is ismeri — legalább is mélyen hallgat róluk. Valójában másként áll a dolog: használta mindegyiket; Demény Mária néhány téves adata nála is fölbukkan, Tóth Lajos dolgozatát pedig több helyen alaposan kiaknáztta; Galamb Sándor tanulmányát (*A magyar népszínmű sorsdöntő évei*) idézi ugyan többször is, de a címét sem írja le helyesen, s ahol hivatkozik rá, ott az idézet sohasem egyezik — nyilván nem olvasta a dolgozatot! Általában alig van utalása, amely pontos és megbízható volna!

A nagyon kezdetleges író-készséggel írott 'tanulmány' amint mostanában divatos, 'szociológiai alapon' készült. Ezt az új szempontot a szerző nem mulasztja el több ízben is hangsúlyozni. A népszínművel kapcsolatban valóban nem volna érdektelen valamilyen szociológiai elv következetes alkalmazása, sajnos a szerző erre képtelen. Nincs fogalma a szociológiáról és a társadalomról, irodalmunkat nem ismeri eléggé, kapcsolatba állítani amazokkal meg sem kísérli.

Aki a magyar népszínmű történetével foglalkozik, Gombos Andor munkáját bátran mellőzheti.

ZÁDOR IMRE.

Gálos Magda: Sigismond Justh et Paris. Contributions à l'histoire des relations littéraires franco-hongroises dans la deuxième moitié du XIX-e siècle. Travail préparé à l'Institut Français de l'Université de Pécs. Budapest, 8-r. 1933. 120 l.

Justh Zsigmond írói fejlődéséről és párizsi szellemi kapcsolatairól ad ebben a francia nyelvű doktori értekezésben Gálos Magda találó, minden ízében megbízható képet. Kivált a francia irodalmi életnek rajza finom és eleven, s belőle mint élesen megrajzolt háttérből plasztikusan válik ki a főhős rokonszenves alakja. Az ifju, előkelő magyar nemes mint a francia műveltség rajongója Párizsba kerül, megismerkedik előkelő összeköttetései révén a francia születési és szellemi arisztokráciával, Taine tanácsára és útbaigazítására irogatni kezd, eleinte a naturalisták modorában, majd Bourget lélektani elemzését utánozva. Párizsban ébred fel a kozmopolita érzelmű világfiban a magyar hazafi: megérzi, hogy a magyar történelmi osztály, főképen a főnemesség azért nem teljesítheti többé vezető hivatását, mert kimerült, mivel eltávolodott vérben és erkölcsben a parasztságtól, a földtől, az egészségtől. Ezentúl a fiatal ember minden erejét a magyar faj regenerálására akarja fordítani. Hazajön. Itthon népkönyvtárat szervez, színelőadásokat rendez parasztszereplőkkel, sőt színházat is épített, ahol előadhatja Molière-t és Shakespeare-t. Társadalmi reformer és író akar lenni. Szép sikerei voltak, nevét országszerte becsülték. Egyik-másik műve, például *A puszta könyve*, nemcsak itthon, hanem Párizsban is nagy visszhangot keltett. Szervezetét azonban már korábban gyilkos betegség támadta meg s hiába keresett ellene orvoslást a Rivierán, Egyiptomban, Indiában. Kora halála szaporította a sok magyar torzó számát.

Az értekezés gazdag és új eredményei lelkiismeretesen, filológiai pontossággal összehordott, megrostált és feldolgozott anyagon alapulnak, de szerzője ért annak a látszatnak felkeltéséhez, mintha franciás könnyedséggel odavetett elmefuttatás állana előttünk, nem pedig verejtékes munka eredménye. Logikus terv szerint, céltudatosan rakja össze mondanivalójának minden egyes részében arányos épületét, ügyes átmenetekkel kötte össze a különböző gondolat sorokat, úgyhogy az olvasó zökkenő nélkül halad végig a dolgozat változatos fázisain. A szerkezetet ott sem bontja meg az író, ahol igen jó alkalom kínálkoznék érthető elkalandozásokra. Kezdő szakembernek rendszeren az a hibája, hogy mindent el akar mondani, amit tud: Gálos Magda annyira vigyáz a kitűzött útírányra, hogy pl. a *Dilettantes* című regényt, amelyet valójában ő fedezett fel, nagyon röviden jellemzi — pedig a regény hozzákapcsolódik Justh személyéhez s így magyar szempontból nagyon érdekes! *Jean Berge*-ről is többet kellett volna szólnia, mivel az író nálunk teljesen ismeretlen.

A dolgozat jóval föléje kerül az átlagos disszertációk színvonalának — *portrait littéraire*-nek mondhatnók Sainte Beuve-i felfogásban. Különös érdeme, hogy egyesíteni tudja a pozitívizmus módszereit a szellemtörténeti állásponttal. Nyoma sincsen itt az előzetesen kieszelt elméletnek, amelyhez odaillesz tényeket kell összekereségní, az ellenmondókat pedig figyelmen kívül hagyni — Gálos Magda nem követi fáró Münchhausen példáját, aki préselt levegőből gyártott téglákkal építette fel Nephelokokkygiáját.

A dolgozat értékét fokozzák a függelékben közölt érdekes levelek, amelyek részben Justhnak szoltak vagy tőle származtak. Ezeknek a kiadatlan leveleknek közlése valóságos kincsesbánya a francia irodalomtörténészek számára is. Taine, Bourget, Huysmans, Maizeroy, Coppée, France, Sully Prudhomme stb. írásai nem üresen köszönő, sablonos bókoló levelek, hanem mindegyike magán viseli írójának egyéniségét, sőt különcködését is. Ezek a baráti levelek mutatják azt is, hogy a franciák szimpátiával kísérték Justh személyén keresztül Magyarországot és a magyar költészetet. De avval legyünk tisztában, hogy ez az érdeklődés nagyrészt az *exotikumnak* szolt: Justhban és írásaiban a franciák elsősorban az újszerű idegenszerüt látták.¹

Gálos Magda franciául írta meg értekezését, tehát elsősorban francia olvasókra gondolt — innen van, hogy *captatio benevolentiae*-képen tülerősen érezteti Justh gallophiliáját — de szolgálatot tett vele a magyar tudomány-nak is.

LÁM FRIGYES.

Hajdu János: Eötvös Jozsef első minisztersége. Bpest, M. T. Akadémia, 1933. 8-r. V, 283 l.

Ezt a hatalmas, 17 íves monografiát tárgya nem, csak hőse vonja be az irodalomtörténet érdekkörébe: a magyar irodalom egyik leggazdagabb szellemü művelőjéről szol. Egyéb kapcsolata tudományunkkal nincs — maga elszakít minden szálát, amely hozzáfűzhetné: a közoktatásügy vezetőjének munkásságát ismertetve nem terjeszti ki figyelmét azokra a pedagógiai eszmékre, amelyek Eötvös költői műveiben, kivált a *Növérékben* fölbukkanak. Méltatását tehát átengedjük azoknak a tudományoknak, amelyeknek érintkező körszéletén mozog, a történetírásnak, kulturpolitikának és pedagógiának. Csak megemlítjük, hogy komoly lelkiismeretes munka eredménye; nem az eddigi tudományos irodalom alapján készült — természetesen azt is értékesíti — hanem a közvetlen forrásokból, jórészt eddig még föl nem tárt kéziratok, levéltári anyagból dolgozott. Többet is ad címénél, nem pusztán Eötvös miniszteri munkájáról ad képet, hanem azt két irányban kiegészíti: egyfelől megrajzolja közoktatásügyünk állapotát a múlt század 40-es éveinek derekán, másfelől bemutatja magának a közoktatásügyi minisztériumnak munkáját. De még ezzel a kiszélesített tárgykörrel is némi aggodalmat kelt aziránt, nem vétette-e el a méreteket: megvan-e a helyes arány a tárgy jelentősége és a kidolgozás terjedelme között? Az adatoknak ilyen túlbecsülését még a magasabb szempontú pozitívizmus sem helyesli, a szellemtörténeti irány meg joggal kárhoztatja — az irodalomtörténet, ez bizonyos, nem gazdagíthatja belőle ismeretanyagát.

ZÁDOR IMRE.

¹ Igaz, de a Justh iránt tanusított jóindulatban volt része Justh vonzó és úri egyéniségének is, az elismerést pedig megszolgált tehetségével. *Szerk.*